

Tilburg University

De "grijze" sector zwart op wit

Boekema, F.W.M.; Verhoef, L.H.J.

Publication date:
1984

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Boekema, F. W. M., & Verhoef, L. H. J. (1984). *De "grijze" sector zwart op wit: Werklozenprojecten en ondersteunende instanties in Nederland in kaart gebracht*. (Research memorandum / Tilburg University, Department of Economics; Vol. FEW 163). Unknown Publisher.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

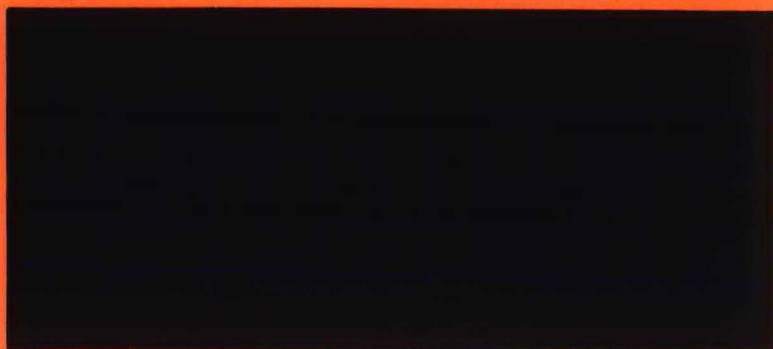
Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Bestemming	TJDSCHRIFTENBUREAU BIBLIOTHEEK KATHOLIEKE HOGESCHOOL TILBURG	Nr. 941
ECO		

faculteit der economische wetenschappen

RESEARCH MEMORANDUM

TILBURG UNIVERSITY
DEPARTMENT OF ECONOMICS
Postbus 90153 - 5000 LE Tilburg
Netherlands

DE „GRUZE“ SECTOR ZWART OP WIT

Werklozenprojecten en ondersteunende instanties
in Nederland in kaart gebracht. FRANS BOEKEMA
LEO VERHOEF

De G R I J Z E sector Z W A R T op W I T

Werklozenprojecten en ondersteunende instanties in Nederland in kaart gebracht.

Samenvatting van het inventariserend onderzoek naar werkprojecten en ondersteunende instanties uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.*)

Tilburg/Lelystad, juni 1984

Frans Boekema

Leo Verhoef

*) Dit onderzoek is onder leiding van de Heren Boekema, Verhoef en M. Stijnenbosch uitgevoerd en gecoördineerd door Arthur van den Berg en Moniek Schröder.

Inhoudsopgave

	<u>pag</u>
Voorwoord	
Inleiding	1
Achtergronden	2
Onderzoekopzet	3
Begripsomschrijvingen	4
Knelpunten	6
De onderzoekresultaten	7
Ondersteunende instanties	13
Gemeenten	17
Kanttekeningen	18
Nader onderzoek	23
Tot besluit	24
Bijlagen	26

Voorwoord

De laatste jaren verschijnen er regelmatig naast de gebruikelijke berichten over het reilen en zeilen van de economie, ook steeds vaker signalen over activiteiten van de niet-reguliere economie. Verschillende termen doen in dit verband de ronde. Zo wordt er veel gesproken over de informele economie, de schemerzone, de huishoud-economie enzovoorts. Andere termen in dit verband zijn het Zwarte en het Grijze circuit. Onder zwarte economische activiteiten moeten we alle economische handelingen verstaan die op een of andere wijze illegaal zijn. De terminologie "grijs circuit" wordt niet eenduidig gehanteerd. Vele vatten hieronder ook activiteiten die in lichte mate strijdig met de wet zijn. Naar onze mening is dat niet juist. Wij verstaan onder de "grijze sector" alle legale activiteiten die zich evenwel buiten de reguliere arbeidsmarkt afspelen. Goede voorbeelden van activiteiten en projecten die aan deze definitie voldoen zijn de werkervaringsplaatsen, de werkprojecten met behoud c.q. met behulp van uitkeringsgelden en andere werkprojecten. In het hier beschreven onderzoek hebben we tevens opvangprojecten, dienst- en hulpverleningsprojecten en scholingsprojecten in de inventarisatie betrokken. Omdat het onderzoek zich er goed voor leende tegelijkertijd de ondersteunende instanties op te sporen zijn ook deze instituties zoveel mogelijk in kaart gebracht. Strikt genomen kunnen de laatstgenoemde niet echt tot de grijze sector gerekend worden.

Tot voor kort was er nauwelijks enig betrouwbaar cijfermateriaal over de grijze sector voorhanden. Door het onderzoek dat voor dit rapport het datamateriaal heeft opgeleverd, is er meer zicht op deze sector ontstaan. Slechts het tipje van de sluier is opgelicht. Verder onderzoek in deze richting kan niet langer uitgesteld worden.

Inleiding

De recessie en de daarmee verbonden massale structurele werkloosheid roept de laatste jaren in toenemende mate reacties op van allerlei kanten en op diverse niveaus. Opvallend hierbij is dat veel van deze reacties geïnitieerd c.q. geëntameerd worden vanuit de maatschappij. Een groeiend aantal langdurig werklozen doen pogingen om middels vele activiteiten weer zinvol bezig te kunnen zijn, waardoor nieuwe sociale contacten ontstaan die een bepaald ritme in hun leven kunnen brengen. Andere groeperingen zoeken hun heil in het starten van een eigen bedrijfje. Steeds meer instanties spelen in op deze ontwikkelingen. De veelheid van activiteiten die zodoende in lokale en regionale gemeenschappen ontstaan worden wel aangeduid als "lokale initiatieven".¹⁾ Lagere overheden kunnen bij lokale initiatieven op meerdere wijzen een fundamentele rol spelen. De praktijk heeft inmiddels uitgewezen dat lagere overheden niet alleen initiërend en coördinerend kunnen optreden, maar ook een substantiële bijdrage kunnen leveren door actieve participatie en in sommige gevallen zelfs het voortouw te nemen. Ook voor de Rijksoverheid lijkt hier een taak weggelegd. Zij zou de kaders moeten aangeven waarbinnen de lokale initiatieven zich kunnen ontwikkelen. Enkele aanzetten in deze richting hebben reeds plaatsgevonden. Zo is het Ministerie van Economische Zaken doende om de problematiek rond startende ondernemers aan te pakken en zijn meerdere pogingen ondernomen om de gehele infrastructuur

1) Voor een algemene beschrijving van Lokale Initiatieven zie "Local Initiatives"; een nieuwe aanpak van het regionale stimuleringsbeleid", in E.S.B., no. 3395, 2 maart 1983.

rond het midden- en kleinbedrijf te reorganiseren.²⁾ Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft door middel van het hieronder beschreven onderzoek een duidelijke stap willen zetten om ook de hele werkloosheidsproblematiek in het kader van de lokale aanpak te plaatsen. Voorts kan hier gewezen worden op de Wet onbeloonde arbeid door uitkeringsgerechtigden (WAOU), die 1 januari 1985 in werking zou moeten treden.

Achtergronden

De onstuimige groei van het aantal lokale initiatieven roept nog veel vragen op. Inmiddels lijken ook veel particuliere organisaties dit gat in de markt ontdekt te hebben. Mislukkingen, foutieve aanpakken en opzetten zijn duidelijke symptomen van een stuk wildgroei.

Tot op heden is er nog onvoldoende bekend over de achtergronden, het ontstaan, de ontwikkelingen, de beleidsrelevantie en de resultaten van lokale initiatieven.

De hierboven genoemde Atlas van lokale initiatieven in Nederland 1983 biedt een eerste globaal inzicht in de opzet, filosofie en werkwijze.

De hierin beschreven initiatieven bewegen zich voor een groot gedeelte op het terrein van de infrastructuur en faciliteiten ten behoeve van het starten van een eigen bedrijf.³⁾

Weliswaar waren in genoemde atlas ook een veertigtal regionale werklozenprojecten beschreven, maar hieraan kleefden nogal wat manco's. Dit overzicht was verre van volledig en betrof hoofdzakelijk de zogenaamde werkervaringsprojecten. De belangstelling van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor de ontwikkelingen van de lokale initiatieven die zich specifiek richten op de werklozenprojecten is groot. Onder

2) Zie bijvoorbeeld het Rapport "MKB-voorlichtingsinstrumentarium" van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf. Dit rapport bevat de uitgebreide reacties op de adviesaanvraag betreffende het MKB-voorlichtingsinstrumentarium van de Staatssecretaris van Economische Zaken d.d. 16 augustus 1982.

3) Bijvoorbeeld regionale bedrijfscontactbeurzen, regionale bedrijfsfinancieringsmogelijkheden, regionale bedrijfsstimuleringsbureaus, bedrijvencentra voor startende en jonge ondernemers, regionale innovatie- en uitvindersbureaus en regionale management-informatiebijeenkomsten.

andere het feit dat er zo weinig bekend is over de initiatieven was aanleiding om een inventariserend onderzoek te laten verrichten naar wat er verder door en voor werklozen op het lokale en regionale niveau gebeurt. De opzet en aanpak van dit onderzoek alsmede een eerste indruk van de resultaten staan in dit artikel beschreven.

Onderzoekopzet

Het doel van het onderzoek naar werkprojecten voor werklozen enerzijds en ondersteunende instanties gericht op werkprojecten anderzijds, was tweeledig: allereerst het systematisch inventariseren en rubriceren van informatie van een uitgebreide enquête bij alle gemeenten, alle stadsgewesten, de regionale coördinatoren van de Projecten Mensen Zonder Werk, Organisaties voor jeugd en jongerenwerk en de kerken. Op de tweede plaats te onderzoeken of, en zo ja, op welke wijze van de zijde van de Rijksoverheid lokale initiatieven kunnen worden gestimuleerd.

Zoals uit de samenvattende gegevens hieronder zal blijken heeft het eerste doel - de inventarisatie - een grote schat aan informatie opgeleverd.⁴⁾

Voor de aan dit materiaal ten grondslag liggende enquête was de volgende werkwijze gehanteerd; in eerste instantie zijn alle bovengenoemde instanties benaderd met een korte schriftelijke enquête, die duidelijk moest maken hoeveel werkprojecten en ondersteunende instanties inclusief contactpersoon in de betrokken plaats c.q. regio bekend waren. Op basis van deze verzamelde schriftelijke informatie volgde een uitgebreide telefonische enquête waarbij naast feitelijke vragen ook geïnformeerd is naar ondervonden problemen en knelpunten. De respons op de enquête onder de gemeenten was uitzonderlijk hoog, namelijk ruim 97%.

4) Het complete overzicht van de inventarisatie staat in de publicatie Atlas van lokale initiatieven in Nederland, 1984, Werkprojecten voor werklozen en ondersteunende instanties. Deze atlas is verkrijgbaar bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Begripsomschrijvingen

Ten behoeve van het onderzoek en de inventarisatie zijn de volgende omschrijvingen en criteria gehanteerd: werkprojecten voor werklozen dienen te omvatten alle activiteiten die worden opgezet om werkzoekenden in de gelegenheid te stellen (weer) zinvol bezig te zijn. De volgende 8 criteria gelden hierbij:

- doelgroep; werkzoekenden,
- door de lokale gemeenschap opgezet,
- doelstelling: behoud, herstel of bevordering van de arbeidsgeschiktheid of opvang van de deelnemers,
- minimaal (beoogde) duur; 3 maanden,
- draaiend en tenminste formeel geaccordeerd, of recentelijk (na 1-7-1983) afgesloten,
- minimaal aantal personen; drie (geen commercieel startende ondernemer),
- (in eerste instantie) niet op loonvorming gericht,
- vorm; projectgewijze activiteiten, dat wil zeggen dat ze eindig (met beperkte duur) en kleinschalig zijn en een duidelijke organisatie en planmatige opzet hebben.

Als omschrijving van ondersteunende instanties is uitgegaan van de volgende definitie: alle organisaties of projecten die zich bezighouden met:

- het verlenen van service aan en/of het begeleiden van werkprojecten voor werklozen,
- het bemiddelen ten behoeve van individuele werkzoekenden voor de niet-reguliere arbeidsmarkt.

Voor de selectie van deze instanties werden de volgende 5 criteria gehanteerd:

- werkzaam op lokaal/regionaal niveau,
- doelgroep: werkprojecten voor werklozen en/of individuele werkzoekenden;
- doelstelling: het verlenen van service, begeleiden of bemiddelen buiten de reguliere arbeidsmarkt of een combinatie van deze drie activiteiten,

- vorm: instantie, organisatie of project,
- feitelijk actief.

De op basis van bovenstaande criteria verkregen afbakening van werkprojecten was nog te globaal. Vandaar dat een onderscheid werd gemaakt tussen de volgende soorten projecten.⁵⁾

- Opvangprojecten; activiteiten gericht op het wegnemen van negatieve gevolgen van werkloosheid en op het versterken van de maatschappelijke positie van de betrokkenen, door middel van informatie en voorlichting, individuele begeleiding en hulpverlening.
- Scholingsprojecten; activiteiten gericht op het (aan)leren en/of vergroten resp. verdiepen van vaardigheden en kennis van de werkzoekenden om daarmee hun positie op de arbeidsmarkt te versterken.
- Dienst- en hulpverleningsprojecten; maatschappelijk nuttige activiteiten ten behoeve van derden, die deze anders zouden moeten ontberen.
- Werkplaatsen; activiteiten gericht op produktie van goederen en diensten zonder verdringingseffecten op de reguliere werkgelegenheid in de (directe) omgeving.

Ten aanzien van de ondersteunende instanties is in veel gevallen sprake van een combinatie van begeleiding, bemiddeling en advisering.

Hoewel de meeste instanties te kennen gaven dat ze zich met begeleiding en bemiddeling bezighielden, bleken er ook ondersteunende instanties te zijn die zelf werkprojecten opzetten. Voor de beschrijving en rubricering van ondersteunende instanties is gekozen voor de volgende zes verschijningsvormen:

- gericht op jeugd- en jongerenwerk,
- stichtingen opbouwwerk,
- stichtingen voor sociaal-culturele activiteiten,
- vrijwilligerswerk,
- gemeenten (indien tenminste één persoon zich daarmee meer dan 20 uur per week bezighoudt),

5) Deze indeling is ontleend aan de IVA-publicatie: Werkprojecten; een alternatief?, Tilburg, 1983.

- organisaties/stichtingen specifiek gericht op werkloosheidsproblematiek.

Andere stichtingen, organisaties, instituties en verschijningsvormen zijn alleen opgenomen, als het opzetten van werkprojecten en het bemiddelen van mensen zonder werk een duidelijk afzonderlijk deel van het takenpakket vormde.

Knelpunten

De grote variatie in verschijningsvormen, structuren, organisaties en instituties bij zowel de werkprojecten als de ondersteunende instanties heeft de nodige problemen opgeleverd, met name ten aanzien van selectie, rubricering en afbakening. Zo zijn grenzen en overgangen tussen bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, sociaal-cultureel werk en projecten rond startende ondernemers aan de ene kant en werkprojecten en ondersteunende instanties aan de andere kant moeilijk traceerbaar. Aangezien de aard en verschijningsvorm van een werkproject mede afhangt van het ontwikkelingsstadium waarin het zich bevindt, was dit in veel gevallen aanleiding tot onduidelijkheden.⁶⁾

Voorts leverde de afbakening van het aantal activiteiten dat binnen een project zou moeten vallen in enkele gevallen de nodige problemen op. Kortom niet in alle gevallen kon op basis van een eenduidige afbakening de selectie van werkprojecten en ondersteunende instanties plaatsvinden. Ondanks genoemde problemen en knelpunten heeft het onderzoek een groot aantal resultaten opgeleverd die meer houvast bieden voor een kwantitatieve en kwalitatieve beschrijving en analyse van de onderzochte materie.

6) Zo blijken er projecten voor te komen die afhankelijk van het ontwikkelingsstadium in het ene geval meer kenmerken van een opvangproject hebben en in het andere geval meer tenderen naar scholingsprojecten.

De onderzoekresultaten

Het onderzoek heeft veel materiaal opgeleverd voor interessante analyses en beschouwingen. De uitzonderlijke hoge respons op de enquête (ruim 97%) biedt tevens de garantie voor een hoge mate van representativiteit. Wel moet nogmaals benadrukt worden dat met het oog op de gestelde criteria vele werkprojecten uiteindelijk niet in de onderzoekresultaten tot uiting komen. Een groot aantal projecten voldeden niet aan één of meerdere van de gestelde criteria en zijn derhalve buiten het onderzoek gebleven.

Daardoor is het niet mogelijk te stellen dat de resultaten een volledig compleet beeld geven van alle werkprojecten en ondersteunende instanties in Nederland.

Door uit te gaan van de opgestelde criteria is echter wel bereikt dat de meer structureel opgezette, beleidsmatig ingepaste werkprojecten en ondersteunende instanties in kaart gebracht konden worden.

Bij 532 van de 764 Nederlandse gemeenten worden in een of andere vorm activiteiten voor werklozen georganiseerd die voldoen aan de hierboven gestelde criteria. Door de geringe non-respons is onbekend gebleven welke activiteiten plaatsvinden in een 24-tal kleine gemeenten.

Indien we de gehanteerde criteria los zouden laten, mag worden aangenomen dat in nagenoeg alle Nederlandse gemeenten wel op een of andere wijze activiteiten ontplooid worden ten behoeve van werklozen. In veel gevallen zal hierbij echter sprake zijn van een ad hoc karakter, een incidentele aanpak, en/of een beperkt aantal deelnemers. Verder moet er op gewezen worden, dat alle projecten die in het kader van de Werkgelegenheidsverruimende Maatregel (WVM) of in het kader van de Regeling inzake de Experimentele Arbeidsplaatsen voor Jeugdigen (EAJ) plaatsvinden niet in het onderzoek zijn opgenomen. Bij bestudering en analyse van de onderzoekresultaten dient men zich goed rekenschap van deze nuanceringen te geven.

In tabel 1 staan de werkprojecten nader uitgesplitst.

Tabel 1. Werkprojecten naar type verdeeld over doelgroepen, aantal projecten en aantal deelnemers.
(situatie eind 1983)

Doelgroep	Type projecten																
	Opvangprojecten			Scholingsproj.			Dienst- & hulp- verleningsproj.			Werkplaatsen			Overig			Totaal	
	proj. deelnemers			proj. deelnemers			proj. deelnemers			proj. deelnemers			proj. deelnemers			proj. deelnemers	
		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.		abs. gem.
Alle mensen zonder werk	209	26809	128,2	50	4093	81,8	104	3392	32,3	47	788	16,7	3	390	130	413	35472 85,68
Mensen < 30 jaar	70	4506	64,3	94	3250	34,5	33	336	10,1	44	420	9,5	-	-	-	241	8512 35,3
Vrouwen	3	33	11,0	6	68	11,3	-	-	-	8	138	17,2	-	-	-	17	239 14,0
WW/WAO-uitkerings- gerechtigden	6	109	18,1	-	-	-	3	54	18,0	-	-	-	-	-	-	9	163 18,1
RWW/WWV-uitkerings- gerechtigden	12	1381	115,0	4	63	15,7	2	6	3,0	1	4	4,0	-	-	-	19	1454 76,5
Beroepsgroep	1	8	8,0	11	506	46,0	17	275	16,1	6	52	8,6	-	-	-	35	841 24,0
Randgroepen	1	34	34,0	2	73	36,5	-	-	-	1	16	16,0	-	-	-	4	123 30,7
Totaal	302	32880	108,8	167	8053	48,2	159	4063	25,3	107	1418	13,2	3	390	130	738	46804 63,3

Van de werkprojecten blijkt het grootste deel opvangprojecten te zijn die voornamelijk gericht zijn op alle mensen zonder werk.

Het grote aantal deelnemers aan opvangprojecten illustreert duidelijk het belang; 32.880 mensen zijn hierbij betrokken, hetgeen neerkomt op gemiddeld ca. 100 personen per project. Verhoudingsgewijs worden de cursussen die ook onder de opvangprojecten vallen, door veel mensen gevolgd.

Wel moet hierbij worden aangetekend dat in een klein aantal projecten relatief zeer veel mensen betrokken zijn. Zo zijn bij 9 projecten in de grote steden maar liefst 1.000 mensen ingeschakeld. Als we deze uitschieters buiten beschouwing laten dan daalt het gemiddeld aantal personen in opvangprojecten met ruim een kwart tot 72. De scholingsprojecten inclusief de werk- en praktijkervaringsprojecten nemen een afzonderlijke plaats in. Werklozen onder de dertig jaar vormen de belangrijkste categorie waarop de 167 projecten gericht zijn. Gemiddeld genomen zijn hierbij 48 mensen per project betrokken, dus duidelijk minder dan bij de algemene groep werklozen. Tabel 1 laat verder zien dat dienst en hulpverleningsprojecten in afnemende mate van belang zijn. Opvallend is dat eerstgenoemde projecten verhoudingsgewijs voor specifieke beroepsgroepen van belang zijn, terwijl bij de werkplaatsen de participatie van vrouwen groot genoemd kan worden. Voor beide genoemde doelgroepen geldt dat bij het opstarten van werkprojecten het in één op de twee gevallen een werkplaats voor vrouwen betreft of een dienst- of hulpverleningsproject voor beroepsgroepen.

In totaliteit waren ten tijde van het onderzoek 46.804 personen actief als deelnemer betrokken bij de projecten. Gerelateerd aan de officieel geregistreeerde werkloosheid van ca. 860.000 komt dit neer op ca. 5,5%. Met andere woorden: ca. 1 op de 20 werklozen is bij een project betrokken. (N.B. exclusief WVM, EAJ en andere specifieke projecten.) Deze verhoudingscijfers zullen voor jongeren anders uitkomen, aangezien zij een groter aantal vertegenwoordigen in de werkloosheid.

In tabel 2 zijn enkele onderzoekresultaten gerelateerd aan de gemeenteklassen. Hieruit blijkt dat over het algemeen het aantal deelnemers per project evenredig toeneemt met de grootte van de gemeente. Behoudens enkele uitzonderingen geldt dit voor alle projecten.

Het leggen van een verband tussen het lokale werkloosheidspercentage en het lokale initiatief levert enkele problemen op. Weliswaar is het absolute aantal werklozen per gemeente bekend, maar aangezien cijfers van de afhankelijke beroepsbevolking niet per gemeente beschikbaar zijn, is het niet mogelijk om dè werkloosheidspercentages per gemeente te geven. Wel is het mogelijk om op basis van de potentiële beroepsbevolking (inwoners in leeftijdsgroep 15-65 jaar) verminderd met het aantal arbeidsongeschikten (WAO/AWW) een werkloosheidspercentage te berekenen dat als (redelijk betrouwbare) indicator gebruikt kan worden.

11

Gemeente- klassen	Type projecten																				
	Opvangprojecten						Scholingsproj.			Dienst- & Hulp. verleningsproj.			Werkplaatsen			Overig			Totaal		
	proj.	deelnemers		proj.	deelnemers		proj.	deelnemers		proj.	deelnemers		proj.	deelnemers		proj.	deelnemers		proj.	deelnemers	
		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.		abs.	gem.
0 - 5000	19	545	28,6	6	162	27,0	16	81	5,0	2	9	4,5	-	-	-	43	797	18,5			
5000 - 10.000	69	3284	47,5	21	558	26,5	37	310	8,3	9	82	9,1	1	120	120	137	4354	31,8			
10.000 - 25.000	98	7673	78,3	42	1475	35,1	42	775	18,4	17	260	15,0	2	270	135	201	10453	52,0			
25.000 - 50.000	62	10408	167,8	40	1364	34,1	32	820	25,6	25	298	11,9	-	-	-	159	12890	81,0			
50.000 - 100.000	29	4096	141,2	22	1247	56,6	17	1848	102,6	19	257	13,3	-	-	-	87	7448	84,6			
100.000	25	6874	274,9	36	3247	90,1	15	229	15,3	35	512	14,6	-	-	-	111	10862	97,8			
Totaal	302	32880	108,8	167	8053	48,2	159	4063	25,3	107	1418	13,2	3	390	130	738	46804	63,3			

In tabel 3 is af te lezen hoe het aantal werkprojecten en deelnemers zich verhouden tot de werkloosheidsklasse. Er moet hierbij wèl op gewezen worden dat de hier weergegeven werkloosheidspercentages door de gekozen berekeningswijze lager liggen dan de landelijk gepubliceerde percentages. Desondanks biedt deze methode enig zicht op het verband tussen het aantal werklozen enerzijds en het aantal lokale activiteiten/werkprojecten anderzijds.

Nadere bestudering van tabel 3 maakt de volgende voorzichtige conclusies mogelijk: de mate van deelneming en het aantal lokale initiatieven vertonen géén consistent verband met de werkloosheidspercentages. Ruim een vierde (27%) van de ontplooiden initiatieven vinden plaats in gemeenten met een werkloosheidspercentage tussen 7 en 9%, terwijl 31% van het totaal aantal deelnemers hierin participeert. Kennelijk is de aanwezigheid van een hoog percentage werklozen op zich nog geen (voldoende) reden voor het voorkomen van veel projecten.

Andere factoren zoals initiatiefnemers c.q. personen en/of instanties die het voortouw nemen, spelen hierbij klaarblijkelijk een belangrijke complementaire rol. Nader onderzoek naar de rol en betekenis van initiatiefnemers bij lokale initiatieven kan mogelijk meer zicht bieden op deze relaties. In het onderhavige onderzoek is ook geïnventariseerd en geanalyseerd welke betekenis aan de zogenaamde ondersteunende instanties kan worden toegekend.

Tabel 3. Aantal werkprojecten en deelnemers naar werkloosheidsklasse

Werkloosheids- klasse	projecten		deelnemers		
	abs.	%	abs.	%	gemiddeld project
0- 4%	36	4,9	1092	2,3	30,3
4- 6%	87	11,8	1880	4,1	21,6
6- 7%	66	8,9	1115	2,4	16,8
7- 8%	100	13,5	5288	11,4	52,8
8- 9%	96	13,1	9343	19,9	96,3
9-10%	78	10,6	5494	11,6	70,4
10-11%	42	5,7	2159	4,6	51,4
11-12%	62	8,4	3248	6,9	52,3
12-13%	38	5,1	6690	14,4	176,0
13-14%	78	10,6	4906	10,4	62,8
14-	55	7,4	5589	11,9	101,6
Totaal	738	100,0	46804	99,9	63,3

Ondersteunende instanties

In tabel 4 staan de ondersteunende instanties, uitgaande van de hierboven gehanteerde definitie, gerubriceerd naar de diverse verschijningsvormen. Deze tabel laat duidelijk zien, dat ondersteunende instanties die specifiek gericht zijn op werklozen een dominante positie innemen. Bijna de helft (48,6%) van het totaal aantal instanties behoort tot deze categorie. Voorts blijkt dat 58% (821) van het totaal aantal werkzame personen (1.410) betaald of onbetaald bij deze instanties is ingeschakeld. Het aantal vrijwilligers vacaturebanken/-centrales neemt zowel gemeten naar aantal instellingen als naar het aantal werkzame personen (resp. 79 en 322) een tweede plaats in. Deze gegevens onderstrepen eens te meer dat het particulier initiatief in veel gevallen de (eerste) aanzet tot realisering van werkprojecten en ondersteunende instanties betekent. Hieruit mag evenwel niet worden geconcludeerd dat het een louter

particuliere aangelegenheid is. Ook de overheden zijn op vele terreinen actief betrokken. Zo laat tabel 4 zien dat 34 gemeenten en 6 provinciale instellingen, als ondersteunende instanties opereren die aan de gestelde criteria voldoen. Als belangrijkste maatstaf geldt dan de eis dat minimaal één part-timer (20 uur of meer) voor het opzetten c.q. begeleiden van projecten moet zijn aangesteld. Daarnaast heeft de overheid op tal van andere manieren bemoeienis met ondersteunende instanties c.q. werkprojecten. In veel gevallen is daarbij sprake van samenwerkingsverbanden die in allerlei structuren en organisatievormen gestalte krijgen. In verreweg de meeste gevallen wordt de Stichting als meest geëigende rechtspersoon gekozen.

Van de 1.410 personen die aan de ondersteunende instanties verbonden zijn, blijkt een overgrote meerderheid (91%) in part-time verband werkzaam te zijn. Veel van de taken die vanuit of door ondersteunende instanties verricht worden, komen voor een niet onaanzienlijk deel op de schouders van onbetaalde vrijwilligers terecht. Bij vrijwilligerscentrales ligt dit uiteraard voor de hand. Ook de stichtingen die speciaal in het leven zijn geroepen teneinde specifieke dienstverlening en begeleiding voor werklozen te realiseren, worden geïnitieerd, georganiseerd en beheerd dankzij de enthousiaste inbreng van niet in loondienst werkende vrijwilligers. Ruim eenderde (515 personen) ontvangt een honorarium voor de verrichte taken en werkzaamheden. Gezien de hiervoor geschetste kenmerken van ondersteunende instanties zou men de volgende algemene karakteristiek kunnen geven: ondersteunende instanties draaien voor en door mensen zonder werk waarbij het part-time dienstverband een dominante plaats inneemt.

TABEL 4 De ondersteunende instanties: aantal instellingen en werkzame personen naar verschijningsvorm (situatie eind 1983)

Verschijningsvorm	aantal instellingen			aantal werkzame personen					Aard v.d. Betrekking		
	inst. waarvan aantal werkzame personen		totaal aantal inst.	full-time	part-time			tot. aant. werkz. pers	1	2	3
	bekend	onbekend			uren bek.	uren onbek.	totaal				
Provinciale instellingen	6		6	14	2	10	12	26	26		
Gemeenten	34		34	64	8	58	66	130	118		12
Org./stg. specifiek t.b.v. werklozen	114	15	129	129	98	594	692	821	233	449	139
Vrijwilligersvacature banken/-centrales	77	2	79	46	48	274	322	368	83	150	135
Stg. 'n voor soc. cult. activiteiten	10	2	12	26	5	13	18	44	34		10
Stg. 'n Opbouwwerk	4		4	7	1		1	8	8		
Organisaties vh jeugd- en jongerenwerk	1		1	8		5	5	13	13		
Totaal	246	19	265	294	162	954	1116	1410	515	599	296

1) loondienst

2) vrijwilliger

3) onbekend

noot: drie ondersteunende instanties zijn bij de berekeningen buiten beschouwing gelaten, doordat zij moeilijk in te delen waren naar verschijningsvorm

Tabel 5. Ondersteunende instanties en werkprojecten naar doelgroep (situatie eind 1983)

Doelgroep	Ondersteunende inst.		Werkprojecten	
	Abs. aantal	%	Abs. aantal	%
Alle werkl.	200	75	414	56
Jongeren (< 30 jaar)	50	18	241	33
Vrouwen	3	1	17	2
WW/WAO- uitkeringsger.	0	0	9	1
RWW/WWV- uitkeringsger.	8	3	19	3
Bep. beroepsgroep	1	0,5	35	5
Randgroepen	1	0,5	3	0,5
Overig	5	2	1	0,5
Totaal	268	100,0	739	100,0

Tabel 5 laat zien hoe de diverse doelgroepen zowel van de ondersteunende instanties als de werkprojecten zijn samengesteld. Driekwart van de ondersteunende instanties richten hun activiteiten op alle werklozen zonder nadere differentiatie of specifieke kenmerken.

De doelgroep jongere werklozen, d.w.z. alle werklozen beneden de dertig jaar, omvat een relatief belangrijke categorie. Zo zijn voor deze groep werklozen 50 ondersteunende instanties actief en voldoen tenminste 241 werkprojecten aan de door ons gehanteerde selectiecriteria. Deze cijfers onderlijnen nog eens welk belang men kennelijk hecht aan opvang c.q. voorzieningen t.b.v. jonge werklozen. Zeker als men voor ogen houdt, dat grote aantallen schoolverlaters ook in de nabije toekomst een nagenoeg kansloze positie op de arbeidsmarkt zullen innemen, verdient deze categorie een aparte status. De in tabel 5 vermelde cijfers over jongeren zijn vertekend, omdat alle EAJ-projecten, d.w.z. maatregelen die enkel en alleen op jongeren van toepassing zijn, niet in deze inventarisatie

zijn meegenomen. De werkelijke cijfers betreffende maatregelen en voorzieningen rond jeugdige werklozen zullen dus niet onaanzienlijk hoger uitvallen. De betekenis van ondersteunende instanties die op specifieke andere doelgroepen gericht zijn, zoals bepaalde beroepsgroepen, randgroepen en WW/WAO-uitkeringsgerechtigden, is zeer gering. Instanties die zich richten op vrouwen, op RWW/WWV-uitkeringsgerechtigden en overigen hebben verhoudingsgewijs iets meer gewicht, maar gerelateerd aan het totaal resulteert een marginale betekenis.

Gemeenten

Tabel 6. Ondersteunende instanties en werkprojecten verdeeld over gemeenteklassen (situatie eind 1983)

Gemeenteklassen	ond. instant.		werkproj.		aantal inw.
	abs.	%	abs.	%	%
0- 5.000 inw.	13	5,1	43	5,8	4
5.000- 10.000	31	11,7	137	18,5	11
10.000- 25.000	85	31,9	201	27,2	25
25.000- 50.000	74	27,5	159	21,5	19
50.000-100.000	28	10,3	88	11,9	14
100.000 en meer	37	13,6	111	15,0	26

Een interessant beeld levert tabel 6 op waarin gepoogd is een relatie te leggen tussen de grootte van een gemeente naar inwonertal en het aantal geregistreerde ondersteunende instanties en werkprojecten.

Gezien de ernstige werkloosheidssituatie in de grote steden zou men hier een relatieve oververtegenwoordiging van zowel ondersteunende instanties als werkprojecten kunnen verwachten. De tabel laat echter een ander beeld zien. Zo zijn er in gemeenten met meer dan 50.000 inwoners verhoudingsgewijs minder instanties en projecten dan men op basis van hun inwoneraantal zou mogen verwachten. Wel moet hierbij worden aangetekend, dat uit tabel 2 is gebleken, dat het aantal deelnemers aan werkprojecten in grote steden veel hoger ligt. Waarschijnlijk moet de nadere verklaring verder gezocht worden in factoren van meer sociale aard. Zo kan men

zich voorstellen dat in kleinere gemeenschappen doorgaans een grotere identificatie zal plaatsvinden met de lokale (werkloosheids)problematiek. De sociale infrastructuur en relaties in kleinere lokale gemeenschappen leiden eerder tot een klimaat waarin een grotere geneigdheid aanwezig is om een werklozenproject op te starten of het initiatief te nemen c.q. te participeren in een ondersteunende instantie. Daarmee is aan de basisvoorwaarde voldaan om lokale initiatieven van de grond te kunnen trekken en vervolgens verder te ontplooiën. Het grote aantal ontwikkelde lokale initiatieven in Nederland⁷⁾ toont ook het bewijs dat kleinschalige projecten in ruime mate vertegenwoordigd zijn in de kleinere lokale (en regionale) gemeenschappen.

Kanttekeningen

In het voorgaande staan enkele eerste indrukken, die uit de grote hoeveelheid onderzoekmateriaal gedestilleerd kunnen worden beknopt bij elkaar.

Het is van belang nogmaals te onderstrepen dat het cijfermateriaal en de conclusies met de nodige nuanceringsen en reserves bekeken dienen te worden. Ten behoeve van een nieuw te ontwikkelen beleid lijken nadere aanvullende onderzoeken echter noodzakelijk. We zullen hieronder enkele conclusies vermelden en van een kort commentaar voorzien.

Een groot bezwaar bij het verzamelde materiaal van dit onderzoek is het statische karakter, m.a.w. de tijdsgebondenheid. De cijfers, problemen en knelpunten hebben betrekking op de situatie van eind 1983. Aangezien het hele veld van werkprojecten en ondersteunende instanties gekenmerkt wordt door een grote dynamiek, nieuwe initiatieven en soms een grote doorstroming impliceert dit tevens dat het materiaal snel verouderd en dus niet meer (geheel) up-to-date is. In feite zou een continue rapportage gewenst zijn, waarbij de actuele ontwikkelingen op regelmatige momenten ingebracht en verwerkt zouden kunnen worden.

De in de tabellen gepresenteerde cijfers geven zeker niet alle projecten en de ondersteunende instanties weer. We hebben al eerder benadrukt dat

7) Zie de Atlas van lokale initiatieven in Nederland, 1984. Stimulering van werkgelegenheid en bedrijvigheid.

vele projecten en instanties om een of meer redenen niet aan de vooraf opgestelde criteria voldeden en derhalve niet meegerekend zijn in het onderzoek. Dit laatste impliceert dat het aantal werklozen, dat op een of andere wijze betrokken is bij werkprojecten, of de ondersteuning hiervan, naar alle waarschijnlijkheid (veel) hoger is. De cijfers die hier zijn weergegeven hebben daarentegen wel betrekking op de meer structureel organisatorisch en beleidsmatig geïnstitutionaliseerde werkprojecten en instanties.

Het trekken van eenduidige algemeen geldende conclusies is om meerdere redenen niet verstandig en soms zelfs gevaarlijk. Met name de hardheid van bepaalde gegevens is een knelpunt. Zo zijn de vragen over problemen en knelpunten tijdsgebonden, d.w.z. zij geven de situatie eind 1983 weer, zijn de vragen over de financiën onderling moeilijk vergelijkbaar doordat de een de werkelijke kosten over 1983 opgeeft en een ander de begrote kosten over 1984. Voorzichtigheid bij het interpreteren is dus noodzakelijk. Het materiaal kan daardoor moeilijk de basis vormen voor een te voeren beleid.

In grotere gemeenten zijn ondersteunende instanties vaak zelfstandige organisaties (Stichtingen, Verenigingen etc.). Bij kleine gemeenten zijn het voornamelijk de gemeenten zelf of een van de afdelingen binnen de gemeente (Sociale Dienst, Economische Zaken, Welzijn, Sociale Zaken). Ondersteunende instanties lijken ook vaker voor te komen in grotere dan kleine gemeenten. Mogelijk heeft dat te maken met het aantal initiatieven dat wordt genomen. Dit zou verder onderzocht kunnen worden.

Tijdens de inventarisatie bleek hoe moeilijk het is een onderscheid te handhaven naar taakstelling. In de doelstellingen van de ondersteunende instanties komt dit tot uiting. Deze zijn zeer breed geformuleerd. Toch ligt het accent voor het overgrote deel van de instanties bij het ondersteunen van initiatieven en van mensen, die initiatieven nemen of bij initiatieven betrokken willen worden.

Een beter onderscheid is te maken naar soort instantie die service verleend, begeleid, bemiddeld etc. Het merendeel blijkt instanties/organisaties te zijn die zich specifiek bezig houden met de werklozenproblematiek. Ook zouden de doelstellingen van ondersteunende instanties bekeken kunnen worden in samenhang met de eisen/voorwaarden, die subsidiegevers stellen.

Bij gelijksoortige instanties (zelfde doelstelling, zelfde doelgroep) zou een vergelijking gemaakt kunnen worden tussen het aantal werkzame personen, de aanwezige financiën, de mate van samenwerking aan de ene kant en de feitelijke hulp aan de andere kant. Ook kan men bekijken in hoeverre de geformuleerde doelstellingen van invloed zijn op het aantal en de aard van projecten c.q. mensen die men bereikt. Met betrekking tot de samenwerking kan worden gesteld dat vaak alleen de positieve kant genoemd wordt, dus alleen wanneer, na de eerste contacten, de samenwerking geëffectueerd wordt. In aansluiting hierop kan men de lengte van de opstartfase (het verloop tussen de eerste stappen en het uiteindelijke begin) bekijken in relatie tot knelpunten en problemen daarbij. Nader onderzoek naar de oorzaken van knelpunten en problemen kan noodzakelijk zijn.

De kosten van ondersteunende instanties zijn moeilijk te vergelijken. Er zit zoveel verschil in de kostenstructuur, dat men al gauw tot ongeoorloofde uitspraken zou komen. Slechts bij vergelijkbare instanties (qua grootte, financiën, doelstelling etc.) zou men uitspraken mogen doen ten aanzien van de effectiviteit van de instanties.

Bij de financiering zien we dat de lokale overheden (m.n. de gemeenten) een belangrijke rol spelen waar het gaat om exploitatie, administratieve ondersteuning, huisvesting, projectbegeleiding en lonen, terwijl het Koningin Juliana Fonds vaak de opstartkosten (inrichting) voor haar rekening neemt. Verder zijn er voor bepaalde regio's (probleemregio's) extra fondsen en (subsidie)regelingen. Aardig zou zijn de invloed van deze extra gelden te meten. Bijvoorbeeld door verschillende probleemregio's te vergelijken of vergelijking van een probleemregio met een gelijksoortige (qua inwoneraantal, stedelijke structuur etc.) andere regio.

Ondersteunende instanties worden zelf amper getoetst; zij zitten ten opzichte van de projecten in de rol van beoordelaar, hoewel er vaak helemaal geen voorwaarden aan projecten/mensen gesteld worden. Bij de projecten wordt nader ingegaan op de toetsing.

Ten aanzien van de verwachtingen kan worden gesteld dat het eigen functioneren daarvan voldoet, maar dat de ervaringen van de projecten zelf met ondersteunende instanties niet zichtbaar worden. Bovendien geldt dat men eigen falen niet gauw toegeeft.

De spreiding van de onderscheiden categorieën projecten naar gemeenteklasse is bekend; om iets te kunnen zeggen over het verschil in spreiding is nadere analyse nodig. Dat geldt ook voor de geografische spreiding en een eventuele relatie met het werkloosheidscijfer en de werkgelegenheidsstructuur.

Naast particulieren zijn het vooral instellingen voor sociaal-cultureel werk, gemeenten en organisaties specifiek gericht op werklozen, die initiatieven nemen om projecten op te zetten voor werklozen. Zo worden opvangprojecten met name opgezet binnen het sociaal-culturele werk als verlengstuk van bestaande activiteiten. Ook het opbouwwerk speelt hierbij een belangrijke rol. Scholings- en werkervaringsprojecten zijn daarentegen vaak gemeentelijke initiatieven. Voor dienst- en hulpverleningsprojecten is het moeilijk een bepaalde initiator aan te wijzen. De indruk bestaat dat deze projecten, die dicht tegen het reguliere vrijwilligerswerk aanliggen, vaak door vrijwilligerscentrales worden opgezet. Werkplaatsen zijn opvallend vaak een particulier initiatief. Waarschijnlijk functioneren zij deels als eerste fase op weg naar een volwaardig ondernemerschap. Beogen zij ook scholing, dan zien we veelal de gemeenten weer op de voorgrond treden.

Samenwerking (van de projecten) vindt plaats met de gemeenten, instellingen specifiek gericht op de werklozen, andere ondersteunende instanties en met instellingen als het GAB, het GAK, de GSD e.d. Werkgeversorganisaties en vakbonden komen vaak pas later in de picture, nl. bij de toetsingsfase. De effectiviteit van de samenwerking m.n. de invloed van de verschillende participanten op het succes van de projecten verdient nadere analyse. Dit geldt zeker voor de opstartfase. Een vergelijking van knelpunten en problemen per categorie van project en binnen een categorie van projecten behoort ook tot de mogelijkheden. Overigens worden financiën, huisvesting en gebrek aan motivatie bij de deelnemers het meest genoemd als probleem. Het noemen van oorzaken vereist verder onderzoek.

De doelstelling(en) van een project geeft (geven) vaak problemen om het project bij de juiste categorie in te delen. Er zijn veel overlappingsen. De naam van het project is nog al eens een indicator. Met betrekking tot de doelgroep zou men zich kunnen afvragen of er verband is met de aard van het werkloosheidspercentage per gemeente. Wordt er meer gedaan voor bijvoorbeeld jongeren indien het aandeel van jongeren in de totale werk-

loosheid in de gemeente relatief hoger ligt? Ook kan men zich afvragen of doelgroep en doelstelling afhankelijk zijn van de aard van subsidiegelden. In hoeverre is een bepaald soort subsidieregels verantwoordelijk voor het relatief meer voorkomen van een bepaalde categorie projecten? Te denken valt aan het geld dat de Rijksoverheid ter beschikking stelt via artikel 36 WWV of aan gerichte (project)subsidies.

Een vergelijking van de kosten per categorie project in verschillende gemeenten/regio's is zeer gevaarlijk door de zeer uiteenlopende lokale situaties. De financiering van projecten geschiedt, buiten bovengenoemde regelingen, vooral via gemeentelijke subsidies (administratie, begeleiding, huisvesting, exploitatie en lonen), het Koningin Juliana Fonds (inrichting) en verdere particuliere (bijvoorbeeld Kerken) en overheidsfondsen (bijvoorbeeld ISP-gelden). In het algemeen worden gemaakte kosten vergoed. Bij (gemeentelijke) werkervaringsprojecten ontvangt de deelnemer heel vaak een onkostenvergoeding van f 100,- per maand boven de uitkering. Lelystad heeft hier als trendsettend voorbeeld gewerkt. In hoeverre de onkostenvergoeding mensen stimuleert om aan projecten deel te nemen is niet te zeggen. Aansluitend kan met kijken hoe (succesvol) werving per categorie plaatsvindt. Heeft het werken met het GAB of de GSD hierbij voordelen?

Uit de inventarisatie blijkt dat het merendeel van de projecten wordt getoetst (c.q. moet worden).

Per categorie projecten zou men kunnen kijken naar de samenstelling en het functioneren van toetsingscommissies en naar de criteria die zij stellen (dit eventueel per gemeenteklasse).

Bij de verwachting viel op dat die in het algemeen uitkomen. Hierbij moet echter worden aangetekend dat het gaat om verwachtingen en ervaringen van de begeleiding.

Toch waren er ook veel klachten met name over het gebrek aan motivatie, de langzame ambtelijke molen (= de bureaucratie), de financiën en de huisvesting. Voor een goed inzicht moet men echter naar de ervaringen bij de deelnemers vragen.

Nader onderzoek

De enquête heeft ook enkele hiaten zichtbaar gemaakt. Zo is er nog weinig zich op de financiële structuren en achtergronden van de werkprojecten en ondersteunende instanties. Daardoor is het ook onmogelijk om een goede vergelijkingsmaatstaf voor de diverse projecten te vinden. In veel gevallen hangt dit samen met het feit dat de kosten niet expliciet naar voren gebracht kunnen worden. (Bijvoorbeeld doordat de activiteiten deels verricht worden vanuit bestaande afdelingen van het gemeentelijke of provinciale apparaat of andere organisaties.)

Voor zover de financiering wel in kaart gebracht kon worden, blijkt dat de lokale overheid een belangrijke rol speelt met betrekking tot de exploitatie, administratieve ondersteuning, huisvesting, projectbegeleiding en lonen, terwijl het Koningin Juliana Fonds in veel gevallen de opstartkosten (inrichting) voor haar rekening neemt. Bij enkele probeemregio's zijn bovendien vaak extra fondsen en/of subsidieregelingen in het geding. Verder onderzoek naar de effecten van deze extra middelen, bijvoorbeeld door vergelijking met andere regio's kan mogelijk interessante conclusies opleveren.

De spreiding van de onderscheiden categorieën projecten naar gemeente-klasse (zie tabel 6) zou verder uitgebreid kunnen worden door de regionale spreiding te onderzoeken waarbij relaties tussen het werkloosheidscijfer en de werkgelegenheidsstructuur en zo mogelijk de politieke kleur van een gemeente(raad) en/of regio aan de orde komen.

Meer onderzoek en een analyse van de rol en de invloed van de verschillende participanten op het slagen of falen van de projecten lijkt zeer gewenst, in het bijzonder ten aanzien van de startfase. Wellicht kan tegelijkertijd de veel genoemde oorzaken als financiën, huisvesting en gebrek aan motivatie bij de deelnemers nader onder de loep genomen kunnen worden.

Een aspect dat nog aandacht verdient is de toetsing van zowel de werkprojecten als de ondersteunende instanties. De inventarisatie heeft uitgewezen dat het merendeel van de projecten getoetst wordt (c.q. moet worden). Deze toetsing kan op drie verschillende wijzen plaatsgrijpen: door uitgebreide RWW/WWV-commissies of door commissies die voortkomen uit de ondersteunende wereld (bv. GAK, GAB, Vakbonden of door speciaal in het leven geroepen regionale toetsingscommissies). Deze laatste zul-

len in de toekomst wettelijk verplicht worden. In het bijzonder zou de samenstelling en het functioneren van toetsingscommissies alsmede de criteria die gehanteerd worden nader bekeken en bestudeerd moeten worden. Een duidelijk en eenduidig beleid lijkt in deze richting meer dan wenselijk te zijn. Voor ondersteunende instanties geldt dit in nog veel heviger mate, immers hierbij is amper sprake van enige geïnstitutionaliseerde toetsing. Ten opzichte van de werkprojecten zitten de ondersteunende instanties in de rol van beoordelaar, terwijl in veel gevallen heldere eisen t.a.v. participanten en projecten ontbreken.

Tot besluit

De ongetwijfeld wat cryptisch aandoende titel van deze publicatie kan te veel de indruk wekken dat het beschreven onderzoek een volstrekt helder en eenduidig beeld oplevert van de activiteiten die wij de "grijze" sector hebben genoemd. Zonder twijfel moet vastgesteld worden dat veel tot op heden niet of nauwelijks bekende gegevens boven water zijn gekomen. Dat is niet verwonderlijk, want voor zover ons bekend, was er tot op heden nog niet een systematisch nationaal onderzoek verricht naar de werkprojecten en ondersteunende instanties. Hierboven hebben wij al meerdere plaatsen duidelijk proberen te maken dat er nog veel argumenten aangevoerd kunnen worden om méér onderzoek op dit terrein te entameren. Dit krijgt nog meer gewicht als men rekening houdt met de langdurige structurele aard van de werkloosheid. Zo'n situatie zal er immers makkelijk toe leiden dat er een voortgaande groei van nieuwe werkprojecten en daarmee verbonden ondersteunende instanties zal plaatsvinden.

Op deze plaats willen wij er nogmaals op wijzen dat wij activiteiten die in meer of mindere mate illegale elementen hebben niet tot de grijze sector rekenen. In het verleden heeft dat nogal eens tot grote misverstanden geleid. De problemen spitsten zich dan vooral toe tot die activiteiten en projecten die slechts in geringe mate illegaal genoemd konden worden. In dat verband is de (nieuwe) term Schemerzone geïntroduceerd. In onze terminologie is deze term een eufemistische uitdrukking voor regelrechte zwarte economische activiteiten.

De hierboven gepresenteerde onderzoekresultaten ondersteunen de conclusie dat er nog (veel) meer inzicht nodig is, zodat meer onderzoek op dit terrein dringend gewenst lijkt. Voor de verdere ondersteuning van het te

voeren beleid is dit zelfs onontbeerlijk, te meer daar het gigantische maatschappelijke probleem van de werkloosheid en de voorgestane oplossingen niet (meer) gebaat zijn bij incidentele ad hoc oplossingen. Een adequate fundamentele oplossing die ook op langere termijn effect zal sorteren verdient nu alle aandacht en de hoogste prioriteit. Het beleidsmatig inpassen van de grijze sector en alle daarmee verbonden activiteiten kan een eerste stap op de goede weg impliceren.

Bijlage A. Lijst van gemeenten, 1-1-1983.

Aalburg	Arnhem	Bergambacht
Aalsmeer	Arnhem	Bergen
Ter Aar	Asperen	Bergen
Aardenburg	Assen	Bergen op Zoom
Aarle-Rixtel	Asten	Bergeyk
Abcoude	Avereest	Bergh
Achtkarspelen	Axel	Bergharen
Adorp		Berghem
Aduard	Baarderadeel	Bergschenhoek
Akkersloot	Baarle-Nassau	Berkel-Enschot
Alblasserdam	Baarn	Berkel en Rodenrijs
Alkemade	Baexem	Berkenwoude
Alkmaar	Baflo	Berlicum
Almelo	Bakel en Milheeze	Bernisse
Alpen c.a.	Barendrecht	Best
Alphen a/d Rijn	Barradeel	Beuningen
Ambt Delden	Barsingerhorn	Beverwijk
Ameide	Batenburg	Bierum
Ameland	Bathmen	Het Bildt
Amerongen	Bedum	De Bilt
Amersfoort	Beegden	Bladel en Netersel
Ammerstol	Beek	Blaricum
Ammerzoden	Beek en Donk	Bleiswijk
Amstelveen	Beemster	Bleskensgraaf en Hofwegen
Amsterdam	Beers	Bloemendaal
Andijk	Beerta	Bodegraven
Angerlo	Beesel	Boekel
Anloo	Beilen	Ten Boer
Anna Paulowna	Belfeld	Bolsward
Apeldoorn	Bellingwedde	Borculo
Appeltern	Bemmel	Borger
Appingedam	Bennebroek	Born
Arcen en Velden	Benschop	Borne
Arkel	Benthuizen	Borsele

Boskoop	Deurne	Echt
Boxmeer	Deventer	Echteveld
Boxtel	Didam	Edam-Volendam
Brakel	Diemen	Ede
Brandwijk	Diepenheim	Eelde
Breda	Diepenveen	Eemnes
Brederwiede	Diessen	Eenrum
Breukelen	Diever	Eersel
Brielle	Dinteloord	Egmond
Broek in Waterland	en Prinsenland	Eibergen
Broekhuizen	Dinxperlo	Eindhoven
Brouwershaven	Dirksland	Elburg
Bruinisse	Dodewaard	Elst
Brummen	Doesburg	Emmen
Brunssum	Doetinchem	EnkhuiZEN
Budel	Dokkum	Enschede
Bunnik	Domburg	Epe
Bunschoten	Dongen	Ermelo
Buren	Doniawerstal	Erp
Bussum	Doorn	Esch
	Dordrecht	Etten-Leur
Callantsoog	Drechterland	Everdingen
Capelle a/d IJssel	Dreumel	Eijsden
Castricum	Driebergen-Rijsenburg	Ezinge
ChaaM		
Coevorden	Driebruggen	Ferwerderadeel
Cothen	Dronten	Finsterwolde
Culemborg	Drunen	FranekeR
Cuijck en St. Agatha	Druten	FranekeRadeel
	Duiveland	Fijnaart en Heijningen
Dalen	Duiven	
Dalfsen	Den Dungen	Gaasterland
Dantumadeel	Dussen	Gasselte
Delft	Dwingelo	Geertruidenberg
Delfzijl		Geffen
Denekamp		Geldermalsen

Geldrop	Haaksbergen	Hei en Boeicop
Geleen	Haaren	Heiloo
Gemert	Haarlem	Heinenoord
Gendringen	Haarlemmerliede c.a.	Heino
Gendt	Haarlemmermeer	Helden
Genemuiden	Haastrecht	Den Helder
Gennep	Haelen	Hellendoorn
Giesseburg	Hagestein	Hellevoetsluis
Gieten	Halsteren	Helmond
Gilze en Rijen	Den Ham	Helvoirt
Goedereede	Haps	Hemelumer Oldefeld
Goes	Hardenberg	Hendrik-Ido-Ambacht
Goirle	Harderwijk	Hengelo
Goor	Hardinxveld-Giessendam	Hengelo
Gorinchem	Haren	Hennaarderadel
Gorssel	Harenkarspel	Herten
Gouda	Harlingen	's-Hertogenbosch
Gouderak	Harmelen	Herwen en Aerdt
Goudriaan	Haskerland	Herwijnen
Goudswaard	Hasselt	Heteren
Graft-De Rijp	Hatterum	Heukelum
Gramsbergen	Havelte	Heumen
Grathem	Hazerswoude	Heusden
Grave	Hedel	Heythuysen
's-Graveland	Heel en Panheel	Hillegom
's-Gravendeel	Heemskerk	Hilvarenbeek
's-Gravenhage	Heemstede	Hilversum
's-Gravenmoer	Heerde	Hindeloopen
's-Gravenzande	Heerenveen	Hoevelaken
Groenlo	Heerewaarden	Hoeven
Groesbeek	Heerhugowaard	Holten
Groningen	Heerjansdam	Hontenisse
Groot-Ammers	Heerlen	Hoogblokland
Grootevast	Heesch	Hooge en Lage Mierde
Grubbenvorst	Heeswijk-Dinther	Hooge en Lage Zwaluwe
Grijpskerk	Heeze	Hoogeloon c.a.
Gulpen	Hefshuizen	Hoogeveen

Hoogezand-Sappemeer	Koudekerk a/d Rijn	Lith
Hoorn	Krimpen a/d Lek	Lochem
Hoornaar	Krimpen a/d IJssel	Loenen
Horn		Loon op Zand
Horssen	Landgraaf	Loosdrecht
Horst	Landsmeer	Lopik
Houten	Langbroek	Loppersum
Huissen	Langedijk	Losser
Huizen	Langerak	Luyksgestel
Hulst	Laren	
Hummelo en Keppel	Leek	Maarheeze
Hunsel	Leende	Maarn
Huijbergen	Leens	Maarssen
	Leerbroek	Maartensdijk
Idaarderadeel	Leerdam	Maasbracht
Ilpendam	Leersum	Maasbree
	Leeuwarden	Maasdam
Jisp	Leeuwarderadeel	Maasdriel
	Leiden	Maasland
Kamerik	Leiderdorp	Maasluis
Kampen	Leidschendam	Maastricht
Kantens	Leimuiden	Made en Drimmelen
Kapelle	Lekkerkerk	Margraten
Katwoude	Lelystad	Mariekerke
Katwijk	Lemsterland	Markelo
Kedichem	Leusden	Marken
Kerkrade	Leksmond	Marum
Kerkwijk	Lichtenvoorde	Maurik
Kessel	Liempde	Medemblik
Kesteren	Lienden	Meeden
Klaaswaal	De Lier	Meerkerk
Kloosterburen	Lieshout	Meerlo-Wanssum
Klundert	Limmen	Meerssen
Kockengen	Linne	Megen c.a.
Kollumerland c.a.	Linschoten	Melick en Herkenbosch
Kortgene	Lisse	Menaldumadeel

Meppel	Nieuweschans	Oldekerk
Meijel	Nieuw-Ginneken	Oldenzaal
Middelburg	Nieuwkoop	Olst
Middelharnis	Nieuwland	Ommen
Middelstum	Nieuw-Lekkerland	Onderbanken
Middenschouwen	Nieuwleusen	Oost-, West- en Mid-
Midwolda	Nieuwolda	delbeers
Mierlo	Nieuwpoort	Oostburg
Mill en St. Hubert	Nieuwveen	Oostdongeradeel
Millingen a/d Rijn	Nieuw-Vossemeer	Oosterbroek
Moergestel	Nigtevecht	Oosterhesselen
Moerkapelle	Nistelrode	Oosterhout
Molenaarsgraaf	Noordeloos	Oostflakkee
Monnickendam	Noorder-Koggenland	Ooststellingerwerf
Monster	Noordoostpolder	Oostzaan
Montfoort	Noordwijkerhout	Ootmarsum
Montfort	Nootdorp	Oploo c.a.
Mook c.a.	Norg	Opmeer
Moordrecht	Nuenen c.a.	Opsterland
Muiden	Nuland	Oss
Muntendam	Numansdorp	Ossendrecht
Meidrecht	Nunspeet	Ottoland
Mijnsheerenland	Nuth	Oud-Alblas
	Nijeveen	Oud-Beijerland
Naaldwijk	Nijkerk	Oudenbosch
Naarden	Nijmegen	Oude Pekela
Nederhorst den Berg		Ouder-Amstel
Nederweert	Opdam	Ouderkerk a/d IJssel
Neede	Odoorn	Oudewater
Neer	Oeffelt	Oud en Nieuw Gastel
Neerijnen	Oegstgeest	
Niedorp	Ohé en Laak	Pannerden
Nieuw-Beijerland	Oirschot	Papendrecht
Nieuwegein	Oisterwijk	Peize
Nieuwe Pekela	Oldebroek	Piershil
Nieuwerkerk a/d IJssel	Oldehove	Polsbroek

Poortugaal	Ruurlo	Sloten
Posterholt	Rijnsaterwoude	Sluis
Prinsenbeek	Rijnsburg	Smallingerland
Purmerend	Rijsbergen	Smilde
Putte	Rijssen	Sneek
Putten	Rijswijk	Snelrewaard
Puttershoek		Soest
Pijnacker	Sassenheim	Someren
	Sas van Gent	Son en Breugel
Raalte	Schagen	Sprang-Capelle
Raamsdonk	Schaijk	Spijkenisse
Rauwerderhem	Scheemda	Stad Delden
Ravenstein	Schelluinen	Stadskanaal
Reeuwijk	Schermer	Standdaarbuiten
Reimerswaal	Scherpenzeel	Staphorst
Renkum	Schiedam	Stavoren
Renswoude	Schiermonnikoog	Stede Broec
Reusel	Schinnen	Stedum
Rheden	Schipluiden	Steenbergen
Rhenen	Schoonebeek	Steenderen
Rhoon	Schoonhoven	Steenwijk
Ridderkerk	Schoonrewoerd	Stein
Riethoven	Schoorl	Stevensweert
Roden	Schijndel	Stolwijk
Roermond	Sevenum	Stramproy
Roggel	Simpelveld	Streefkerk
Rolde	Sint Maarten	Strijen
Roosendaal en Nispen	Sint Michielsgestel	Susteren
Rosmalen	Sint Odilienberg	Swalmen
Rossum	Sint-Oedenrode	
Rotterdam	Sint Pancras	Tegelen
Rozenburg	Sint Philipsland	Terheijden
Rozendaal	Sittard	Termunten
Rucphen	Sleen	Terneuzen
Ruinen	Sliedrecht	Terschelling
Ruinerwold	Slochteren	Teteringen

Texel	Vianen	Wateringen
Tholen	Vierlingsbeek	Weerselo
Thorn	Vinkeveen en Waver-	Weert
Tiel	veen	Weesp
Tienhoven	Vlaardingen	Wehl
Tietjerksteradeel	Vlagtwedde	Werkendam
Tilburg	Vledder	Wervershoof
Tubbergen	Vleuten-De Meern	Wessem
	Vlieland	Westdongeradeel
Ubbergen	Vlissingen	Westerbork
Uden	Vlist	Westerhoven
Udenhout	Vlodorp	Wester-Koggenland
Uitgeest	Vlijmen	Westerschouwen
Uithoorn	Voerendaal	Westervoort
Ulrum	Voorburg	Westkapelle
Urk	Voorhout	Westmaas
Usquert	Voorschoten	Weststellingwerf
Utingeradeel	Voorst	Westvoorne
Utrecht	Vorden	Wierden
	Vries	Wieringen
Vaals	Vriezenveen	Wieringermeer
Valburg	Vught	Willemstad
Valkenburg	Vuren	Willeskop
Valkenburg a/d Geul		Wilnis
Valkenisse	Waalre	Winschoten
Valkenswaard	Waalwijk	Winsum
Veendam	Waddinxveen	Winterswijk
Veenendaal	Wageningen	Wisch
Veere	Wamel	Wissenkerke
Veghel	Wanroij	Wittem
Veldhoven	Warffum	Woensdrecht
Velsen	Warmenhuizen	Woerden
Venhuizen	Warmond	Wognum
Venlo	Warnsveld	Wonseradeel
Venray	Waspik	Workum
Vessem c.a.	Wassenaar	Wormer

Woubrugge	Zuidlaren
Woudenberg	Zuidwolde
Woudrichem	Zundert
Wouw	Zutphen
Wijchen	Zwartsluis
Wijdewormer	Zweelo
Wijhe	Zwolle
De Wijk	Zwijndrecht
Wijk bij Duurstede	Zijpe
Wymbritseradeel	
Wijngaarden	
IJlst	
IJsselham	
IJsselmuiden	
IJsselstein	
Zaanstad	
Zaltbommel	
't Zandt	
Zandvoort	
Zeeland	
Zeevang	
Zegveld	
Zeist	
Zelhem	
Zevenaar	
Zevenbergen	
Zevenhoven	
Zevenhuizen	
Zierikzee	
Zoetermeer	
Zoeterwoude	
Zuid-Beijerland	
Zuidelijke IJsselmeerpolders	
Zuidhorn	

Bijlage B. Overdruk van hoofdstuk 5 uit de Groene Atlas van Lokale Initiatieven in Nederland 1984.

5. Uitkeringsgerechtigde werklozen en onbetaalde activiteiten

5.1. Inleiding

Steeds meer mensen die geen baan hebben, gaan ze op zoek naar zinvolle activiteiten. Op zich is dat een begrijpelijke ontwikkeling. Deze ontwikkeling is echter niet zonder gevaren. Als werklozen met behoud van hun uitkering werk gaan doen dat ook door betaalde werknemers wordt verricht (produktieve arbeid) verdringen ze daarmee de laatsten van hun arbeidsplaats. Het is immers veel goedkoper een werkloze met behoud van de uitkering te laten werken dan iemand die daarvoor moet worden betaald. Op zo'n manier zou het aantal werklozen nog veel groter worden. Dat kan natuurlijk niet de bedoeling zijn. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid wil werklozen zo veel mogelijk ruimte geven om zinvol bezig te zijn, maar die ruimte heeft grenzen. Anders worden de nadelen, maatschappelijk gezien, groter dan de voordelen.

Wat mogen uitkeringsgerechtigde werklozen wel en wat niet? De berichtgeving daarover is soms onduidelijk. Dat komt ook, omdat zich steeds nieuwe ontwikkelingen voordoen. Bovendien kennen de verschillende wetten - WW, WWV, ABW (RWW), WAO en AAW.¹⁾ verschillende voorwaarden, waaraan de uitkeringsgerechtigde werklozen zich moeten houden. Wij kunnen deze hier niet allemaal behandelen. Als u vragen heeft, kunt u zich het beste wenden tot het uitvoeringsorgaan (d.w.z. de Gemeente-

 1) ABW: Algemene Bijstandswet
 WW: Wet Werkloosheidsvoorziening
 WWV: Wet Werkloosheidsvoorziening
 RWW: Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers
 WAO: Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering
 AAW: Algemene Arbeidsongeschiktheidswet

lijke Sociale Dienst of de bedrijfsvereniging). Wij beperken ons hier tot de WWV en RWW (ABW), aangezien de meeste werklozen die deelnemen aan projecten, krachtens deze wetten hun uitkering ontvangen.

5.2. De regels

De gemeente is verantwoordelijk voor de uitvoering van de werkloosheidsregelingen WWV en RWW. De Gemeentelijke Sociale Dienst (GSD) betaalt de uitkeringen uit. Deze worden voor 100% (WWV) of 90% (RWW) vergoed door het Rijk. De Sociale Dienst zorgt ook voor individuele opvang en begeleiding van werklozen.

Als uitvoeringsinstantie is de gemeente ook betrokken bij het werken met behoud van uitkering. De situatie is zo dat een RWW- of WWV-uitkeringsgerechtigde aan de gemeente - de Gemeentelijke Sociale Dienst - toestemming moet vragen om bepaalde activiteiten te mogen verrichten. De provinciale rijksconsulenten voor Bijstandszaken en voor Complementaire Sociale Voorzieningen - verbonden aan het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid - houden toezicht op de gemeenten. Indien zij menen dat een gemeente een werkloze ten onrechte toestaat bepaalde activiteiten te verrichten, wijzen zij de gemeente hierop. Veelal wordt echter reeds vooruitgelopen op de wetgeving die in voorbereiding is (zie par. 5.3) en wordt de beoordeling overgelaten aan de regionale toetingscommissie.

Voor degenen die een WWV- of een RWW-uitkering hebben, gelden bepaalde, krachtens de wet gestelde uitkeringsvoorwaarden. Deze blijven tijdens het verrichten van niet-betaalde activiteiten van toepassing. Dit houdt ondermeer in dat uitkeringsgerechtigden beschikbaar moeten blijven voor betaalde arbeid en binnen de grenzen van het redelijke moeten blijven solliciteren naar voor hen passende arbeid. Het verrichten van onbetaald werk wordt niet aanvaard als reden om beschikbare betaalde arbeid te weigeren of niet meer te reageren op advertenties.

Op dit moment worden vier vormen van werken met behoud van uitkering onderscheiden. In de circulaire van Staatssecretaris De Graaf aan de gemeentebesturen van 22 juli 1983, wordt aangegeven onder welke voorwaarden deze vormen van onbetaald werken kunnen worden toegestaan. Hieronder wordt kort op de verschillende vormen ingegaan.

1. Onbetaald werk dat op individuele basis wordt verricht;
2. Onbetaald werk in georganiseerd verband: via bestaande niet-commerciële organisaties of instellingen (goedgekeurde pro deo-activiteiten);
3. Onbetaald werk in georganiseerd verband: speciale projecten, onder verantwoordelijkheid van de plaatselijke overheid (gemeenschapstaken);
4. Onbetaald werk binnen andere speciaal voor werklozen bestemde projecten (werkprojecten voor werklozen).

De werkzaamheden onder 3. en 4. zijn vaak een uitbreiding van het traditionele vrijwilligerswerk (zie 1. en 2.). Zij liggen echter op het grensvlak van wat wel en wat niet tot productieve arbeid moet worden gerekend. Juist bij deze werkzaamheden kan het gevaar optreden van concurrentievervalsing. Dat zou tot gevolg hebben dat gewone, betaalde werknemers worden ontslagen om het werk door werklozen - die hun uitkering behouden - te laten verrichten. Het verrichten van dergelijke werkzaamheden kan dan ook niet zomaar worden toegestaan, maar moet afhankelijk worden gesteld van de plaatselijke en/of regionale omstandigheden. Dat kan het beste gebeuren via een toetsing, waarbij de gemeente(n) en verschillende belangengroeperingen zijn betrokken. Daarbij gelden voor 3. en 4. enkele bijzondere voorwaarden (zie de circulaire).

In ieder geval moet echter aan de volgende voorwaarden worden voldaan:

- a. het mag niet gaan om werkzaamheden waarvoor de organiserende instelling - wat de loonkosten betreft - normaal subsidie ontvangt of kan krijgen;
- b. het mag niet gaan om werkzaamheden waarvoor door- gaans betaalde krachten worden ingeschakeld;
- c. de werkzaamheden mogen niet worden verricht in een bedrijf;
- d. de werkzaamheden mogen geen beroeps- of bedrijfsma- tig karakter hebben.

Sedert enige tijd worden - met medewerking van de arbeidsbureaus en gemeenten - ook projecten opgezet om met behoud van uitkering en onder deskundige begelei- ding praktijkervaring op te doen in een arbeidsorgani- satie. Het gaat daarbij om tijdelijke (zes maanden), boventallige arbeidsplaatsen. Deze combinatie van wer- ken en leren is bedoeld om werklozen zonder of met wei- nig werkervaring de gelegenheid te geven hun kansen op een betaalde baan te vergroten. Het lerend werken op een praktijkervaringsplaats zal voor een deel produk- tieve arbeid inhouden. Hier kunnen dus negatieve effec- ten optreden als concurrentievervalsing en verdrin- ging. De praktijkervaringsplaatsen zullen daarom, even- als de onder 3. en 4. genoemde activiteiten, moeten worden beoordeeld door de regionale toetsingscommissie (zie hierna).

5.3. Wetgeving in voorbereiding

De toeneming van werken met behoud van uitkering bete- kent een toeneming van de gesignaleerde gevaren. Een zorgvuldige toetsing is om de al eerder genoemde reden- nen noodzaak. Daarom wordt thans wetgeving voorbereid waarin onder meer de instelling van een regionale toet- singscommissie wordt voorgeschreven.

Deze wet zal naar verwacht wordt per 1 januari 1985 in werking treden. In verschillende gebieden in het land wordt daarop thans reeds vooruitgelopen. Werkprojecten als bedoeld onder 3. en 4. en praktijkervaringsplaatsen zullen in de toekomst - op grond van de nieuwe wettelijke bepalingen - aan de regionale toetsingscommissie ter beoordeling moeten worden voorgelegd.

Bijlage C. Lijst met afkortingen

AAB	Arbeidshulpverlening Utrecht
AAW	Algemene Arbeidsongeschiktheidswet
ABW	Algemene Bijstandswet
AMW	Algemeen Maatschappelijk Werk
AOW	Algemene Ouderdomswet
BOF	Begeleidingsorgaan Friesland
BV	Besloten Vennootschap
CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond
DACW	Districtsbureau Aanvullende Civieltechnische Werken
DBA	Districtsbureau voor de Arbeidsvoorziening
DCWB	Directie Coördinatie Werkgelegenheidsbeleid
DISK	Dienst Industrie en Samenleving in verband met de Kerken
EAJ	Experimentele Arbeidsprojecten voor Jeugdigen
ECF	Europees Cultureel Fonds
ESF	Europees Sociaal Fonds
ETI	Economisch-Technologisch Instituut
FNV	Federatie Nederlandse Vakverenigingen
GAB	Gewestelijk Arbeidsbureau
GAK	Gemeenschappelijke Administratie Kantoor
GSD	Gemeentelijke Sociale Dienst
GSW	Gelderse Stuurgroep Werkloosheid
GTP	Gemeenschapstakenplan
ISP	Integraal Structuurplan Noorden des Lands
JAC	Jongeren Advies Centrum
KJF	Koningin Juliana Fonds
KNOV	Koninklijk Nederlands Ondernemers Verbond
KvK	Kamer van Koophandel
LSW	Landelijke Stichting Werkwinkel
LVV	Landelijke Vereniging van Vrijwilligerscentrales
MAIC	Maatschappelijk Advies en Informatie Centrale
MeMo	Stichting Mens- en Milieuvriendelijke Ondernemen
Min. van	
EZ	Ministerie van Economische Zaken
SoZaWe	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
WVC	Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

NCW	Nederland Christelijk Werkgeversverbond
NFJJ	Nederlandse Federatie Jeugd- en Jongerenwerk
NV	Naamloze Vennootschap
PMZB	Project Mensen Zonder Baan
PMZW	Project Mensen Zonder Werk
RAJA	Raad vor Jeugdaangelegenheden (Drente)
RBR	Rijks Bijdrage Regeling
RWW	Rijksgroepregeling Werkloze Werknemers
SKW	Landelijke Stuurgroep Sociaal-Kulturele Aktiviteiten voor Werklozen
STEW	Stichting Experimentele Werkplaatsen (Amsterdam)
Stg	Stichting
SW	Sociale Werkvoorziening
UVV	Stichting Unie van Vrijwilligers
Ver.	Vereniging
VJV	Vormingswerk Jonge Volwassenen
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VNO	Verbond van Nederlandse Ondernemingen
VOF	Vereniging onder Firma
VUT	Vervroegde Uittreding
VVB	Vrijwilligersvacaturebank
WAO	Wet Arbeidsongeschiktheid
WVM	Werkgelegenheidsverruimende Maatregel
WSW	Werkplaats Sociale Werkvoorziening
WW	Werkloosheidswet
WWV	Wet Werkloosheidsvoorziening

IN 1983 REEDS VERSCHENEN

- 126 H.H. Tigelaar
Identification of noisy linear systems with multiple arma inputs.
- 127 J.P.C. Kleijnen
Statistical Analysis of Steady-State Simulations: Survey of Recent Progress.
- 128 A.J. de Zeeuw
Two notes on Nash and Information.
- 129 H.L. Theuns en A.M.L. Passier-Grootjans
Toeristische ontwikkeling - voorwaarden en systematiek; een selectief literatuuroverzicht.
- 130 J. Plasmans en V. Somers
A Maximum Likelihood Estimation Method of a Three Market Disequilibrium Model.
- 131 R. van Montfort, R. Schippers, R. Heuts
Johnson S_U -transformations for parameter estimation in arma-models when data are non-gaussian.
- 132 J. Glombowski en M. Krüger
On the Rôle of Distribution in Different Theories of Cyclical Growth.
- 133 J.W.A. Vingerhoets en H.J.A. Coppens
Internationale Grondstoffenovereenkomsten.
Effecten, kosten en oligopolisten.
- 134 W.J. Oomens
The economic interpretation of the advertising effect of Lydia Pinkham.
- 135 J.P.C. Kleijnen
Regression analysis: assumptions, alternatives, applications.
- 136 J.P.C. Kleijnen
On the interpretation of variables.
- 137 G. van der Laan en A.J.J. Talman
Simplicial approximation of solutions to the nonlinear complementarity problem with lower and upper bounds.

IN 1984 REEDS VERSCHENEN

- 138 G.J. Cuypers, J.P.C. Kleijnen en J.W.M. van Rooyen
Testing the Mean of an Asymetric Population:
Four Procedures Evaluated
- 139 T. Wansbeek en A. Kapteyn
Estimation in a linear model with serially correlated errors when
observations are missing
- 140 A. Kapteyn, S. van de Geer, H. van de Stadt, T. Wansbeek
Interdependent preferences: an econometric analysis
- 141 W.J.H. van Groenendaal
Discrete and continuous univariate modelling
- 142 J.P.C. Kleijnen, P. Cremers, F. van Belle
The power of weighted and ordinary least squares with estimated
unequal variances in experimental design
- 143 J.P.C. Kleijnen
Superefficient estimation of power functions in simulation
experiments
- 144 P.A. Bekker, D.S.G. Pollock
Identification of linear stochastic models with covariance
restrictions.
- 145 Max D. Merbis, Aart J. de Zeeuw
From structural form to state-space form
- 146 T.M. Doup and A.J.J. Talman
A new variable dimension simplicial algorithm to find equilibria on
the product space of unit simplices.
- 147 G. van der Laan, A.J.J. Talman and L. Van der Heyden
Variable dimension algorithms for improper labellings.
- 148 G.J.C.Th. van Schijndel
Dynamic firm behaviour and financial leverage clienteles
- 149 M. Plattel, J. Peil
The ethico-political and theoretical reconstruction of contemporary
economic doctrines
- 150 F.J.A.M. Hoes, C.W. Vroom
Japanese Business Policy: The Cash Flow Triangle
an exercise in sociological demystification
- 151 T.M. Doup, G. van der Laan and A.J.J. Talman
The $(2^{n+1}-2)$ -ray algorithm: a new simplicial algorithm to compute
economic equilibria

IN 1984 REEDS VERSCHENEN (vervolg)

- 152 A.L. Hempenius, P.G.H. Mulder
Total Mortality Analysis of the Rotterdam Sample of the Kaunas-Rotterdam Intervention Study (KRIS)
- 153 A. Kapteyn, P. Kooreman
A disaggregated analysis of the allocation of time within the household.
- 154 T. Wansbeek, A. Kapteyn
Statistically and Computationally Efficient Estimation of the Gravity Model.
- 155 P.F.P.M. Nederstigt
Over de kosten per ziekenhuisopname en levensduurmodellen
- 156 B.R. Meijboom
An input-output like corporate model including multiple technologies and make-or-buy decisions
- 157 P. Kooreman, A. Kapteyn
Estimation of Rationed and Unrationed Household Labor Supply Functions Using Flexible Functional Forms
- 158 R. Heuts, J. van Lieshout
An implementation of an inventory model with stochastic lead time
- 159 P.A. Bekker
Comment on: Identification in the Linear Errors in Variables Model
- 160 P. Meys
Functies en vormen van de burgerlijke staat
Over parlementarisme, corporatisme en autoritair etatisme
- 161 J.P.C. Kleijnen, H.M.M.T. Denis, R.M.G. Kerckhoffs
Efficient estimation of power functions
- 162 H.L. Theuns
The emergence of research on third world tourism: 1945 to 1970;
An introductory essay cum bibliography

Bibliotheek K. U. Brabant

17 000 01059780 6